

Obertühr, Jörg

Wyobrażenia niemieckiej młodzieży o wartościach europejskich

Etnolingwistyka 23, 31-34

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

I. PANEL:

JAKIE WARTOŚCI WSPÓLTWORZĄ „DUSZĘ” EUROPY U PRUGU XXI WIEKU?

Jörg Oberthür

(Uniwersytet Friedricha Schillera w Jenie)

WYOBRAŻENIA NIEMIECKIEJ MŁODZIEŻY
O WARTOŚCIACH EUROPEJSKICH

Pytanie, czy istnieje *kanon wartości europejskich*, ma istotny wymiar społeczno-polityczny. Dotyka ono normatywnego układu współrzędnych istotnych dla podejmowania decyzji politycznych i przebudowy systemu instytucjonalnego, co współcześnie dokonuje się w Unii Europejskiej.

Przedmiotem szczególnego zainteresowania jest relacja między strukturami, które regulują funkcjonowanie instytucji politycznych, a wyobrażeniami o wartościach ludzi *młodych*. W procesach przemiany wartości decydującą rolę odgrywa młodzież, a generacja dzisiejszych czternasto- do dwudziestopięcioletków będzie w następnych latach i dziesięcioleciach współdecydować o obliczu Europy.

Na początek dwie uwagi ogólne odnośnie do „wartości europejskich” i zmian w systemie wartości nowoczesnych społeczeństw.

W swoim niedawno wygłoszonym *Orędziu o stanie Unii Europejskiej* przewodniczący Komisji Europejskiej José Barroso sformułował wielokrotnie cytowane zdanie. To, co powiedział, brzmiało: „Europa musi pokazać, że jest czymś więcej niż tylko sumą 27 różnych rozwiązań krajowych” – i dalej: „Sukces osiągniemy tylko wtedy, gdy działając na szczeblu narodowym, regionalnym czy lokalnym, będziemy myśleć w wymiarze europejskim” (Barroso 2010). Europa instytucji, która jednocześnie powinna być Europą obywateli i obywateli, i której jedność jest tutaj przywoływana, ma w Traktacie z Lizbony podstawę prawną. Jako ważne wartości Unii zostały w nim zamieszczone *godność człowieka, prawa człowieka, wolność, demokracja, równość, praworządność, pluralizm, tolerancja, sprawiedliwość i solidarność*.¹

¹ Por. dla całego ustępu dotyczącego zmian artykułu 1 *Traktatu o Unii Europejskiej*: Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej (2007/C 306/11).

Jak doszło do wyodrębnienia takiego porządku wartości? Można powiedzieć, że oprócz wpływów europejskiej historii idei, w zacytowanym wyliczeniu dają się wyraźnie rozpoznać również następstwa modernizacji instytucjonalnej oraz aktualnej przemiany wartości społeczeństw europejskich. Chodzi w większości o idee i wzorce indywidualnego i zbiorowego samookreślenia, pluralizacji polityczno-kulturowej i różnicowania.

Amerykański politolog Ronald Inglehart twierdził już w latach 70. XX wieku, że zrekonstruowane przez niego „postmaterialistyczne” postawy wobec wartości są psychologicznymi i socjologicznymi reakcjami na wzrastający dobrobyt, podczas gdy akcentowanie wartości „materialistycznych” i konserwatywnych wynika z niepewności sytuacji socjalnej (por. Inglehart 1977). Toczący spory na temat modelu teoretycznego, jednakże w badaniach dotyczących przemian wartości istnieje zgodność co do tego, że wartości wolnościowe i samorozwojowe są pozytywnie skorelowane ze stopniem doświadczanego bezpieczeństwa socjalnego.

Z tego względu karta wartości europejskich jawi się teraz jako *indeks post-materializmu*. Opis stanu faktycznego wielu społecznych dziedzin problemowych – takich, jak bezrobocie, nowe ryzyka związane z bezpieczeństwem, przeciwieństwa między biedą a bogactwem itd. – pozwalałby jednak oczekiwać w życiu codziennym wzrostu znaczenia wartości *materialistycznych i tradycyjnych*.

Podczas gdy demokracje narodowo-państwowe walczą już masowo ze znużeniem polityką, można sobie łatwo wyobrazić, że wzmocnienie elementów demokratycznych w polityce *europejskiej* wymagałoby właśnie teraz zwiększenia obywatelskiego zaangażowania – a to oznacza po części również wzmocnienie orientacji na wartości „postmaterialistyczne”.

Wychodząc z takiego założenia, chcę wskazać na dwie tendencje w wyobrażeniach młodzieży niemieckiej o wartościach, które mogłyby być istotne również dla wynegocjowanego na tej konferencji kontekstu badań. Kilka dni temu ukazał się w Niemczech raport z szesnastych badań nad niemiecką młodzieżą (*die 16. Shell-Jugendstudie*) (Albert, Hurrelmann, Quenzel 2010). Te badania, przeprowadzane od 1953 roku (co cztery lata) przez przedstawicieli nauk społecznych, służą opisaniu życia codziennego, wartości i kompetencji ludzi młodych w wieku od 14 do 25 lat. Opracowanie to ma w naukach społecznych Republiki Federalnej Niemiec wysoką markę.

Dla roku 2010 wniosek wypływający z badania jest między innymi taki, że współczesna generacja młodzieży charakteryzuje się docenieniem prywatności i pragmatyzmu społecznego (Albert, Hurrelmann, Quenzel 2010: 15) – równocześnie ma ona małe zaufanie do kluczowych instytucji politycznych oraz instytucji ekonomicznych (Albert, Hurrelmann, Quenzel 2010: 21). Jako szczególnie ważne w życiu postrzegane są *przyjaźń i życie rodzinne*,

porządek moralny, jak również *wysoki standard życia* (por. Gensicke 2010: 211–214).

Widać więc oznaki przesunięcia wartości w porównaniu z ruchem „postmaterialistycznym” z lat 70. i 80. XX wieku. Równocześnie według badań Shell wysoko stawiane są również idea odpowiedzialności własnej oraz sukces – młodzież wie, że warunki społeczne są o wiele trudniejsze niż kiedykolwiek wcześniej, jednak w większości optymistycznie zakłada, że jest w stanie osiągnąć osobisty sukces (por. Albert, Hurrelmann, Quenzel 2010: 31). Tkwi w tym pewna sprzeczność, która wymaga wyjaśnienia, tym bardziej, że odmienne (bardziej pesymistyczne) są wyniki badań dotyczących osób z niższych warstw społecznych (por. Leven, Quenzel, Hurrelmann 2010: 125).

Oprócz obiektywnych szans młodzieży muszą zostać zbadane również dominujące sposoby rozumienia indywidualnego szczęścia w życiu i ich związek z dyskursami posiadającymi legitymizację społeczno-polityczną.

Stephan Lessenich mówi na przykład już od jakiegoś czasu o „neosocjalnym państwie aktywizującym”, które w obliczu kryzysów socjalnych uzyskuje swoją polityczną legitymizację przede wszystkim poprzez dyskurs odpowiedzialności własnej (por. Lessenich 2009). Sukces i porażka są w przeważającym stopniu przypisywane sobie osobiście, chociaż rzeczywiste możliwości osobistego wywierania wpływu po części nawet się kurczą. Być może w strukturze postaw młodzieży widać również skutki tego stanu rzeczy.

Oznacza to więc, po pierwsze, że zorientowanie na wartości w społeczeństwach europejskich zależy od instytucjonalnych możliwości ich realizacji, przy czym od jakiegoś czasu daje się zauważyć przesunięcie w kierunku tradycyjnego systemu wartości. Po drugie, okazuje się, że również znaczenia *pojęć* nazywających wartości, które zostały przejęte przez autorów badania Shell, ulegają zmianie pod względem treści.

Samookreślenie i zaangażowanie społeczne są ważnymi pojęciami bazowymi również dla współczesnej generacji młodzieży – zaangażowanie polityczne w ramach klasycznych form wyrazu (udział w wyborach, przynależność do partii politycznych itd.) odgrywa jednakże jedynie rolę marginalną (por. Schneekloth 2010: 142 i następane). Wysoka jest natomiast akceptacja *demokracji* jako ustroju państwowego (i wartości). Jednakże, jeżeli zapytać, jakim instytucjom państwowym najbardziej się ufa, to okazuje się, że są to na przykład policja i sądy, podczas gdy znowu źle wypadają rząd i partie polityczne (por. Schneekloth 2010: 140).

Prawdopodobnie wraz z docenieniem sfery prywatności i *względna* abstenencją polityczną generacji przebadanej w badaniu Shell zaczną słabnąć określone idee autonomii cywilno-społecznej, które są istotne dla demokracji jako europejskiego ustroju państwowego. Możliwe jest jednak również, że powstaną

nowe formy zaangażowania, a wraz z nimi nowe idee polityczne i projekty. Jeżeli ponad granicami państw powstają dzięki Internetowi społeczno-polityczne grupy dyskusyjne lub kiedy podejmowane są polityczne decyzje konsumenckie, wtedy być może uwidaczniają się podstawowe formy demokratycznego uczestnictwa (korzystanie z wolności informacji, polityka konsumencka itd.), które nie powinny zostać zaniedbane.

Wniosek: W przyszłości dalej będą się toczyć dyskusje i spory na temat wartości europejskiej. Z naukowego punktu widzenia szczególnie ważne są przy tym dwa problemy: Po pierwsze, jakie skutki mają współczesne przemiany społeczne dla systemu wartości. Po drugie, co się naprawdę ma na myśli, kiedy mówi się o wartościach takich, jak demokracja, odpowiedzialność własna i wolność, i jakie funkcje społeczne i polityczne spełniają one w różnych kontekstach. W tym zakresie pożądane jest silniejsze powiązanie badań socjologicznych i analiz językoznawczych.

Z niemieckiego przełożyła Monika Grzeszczak

Literatura

- Albert M., Hurrelmann K., Quenzel G., 2010, *16. Shell Jugendstudie. Jugend 2010*, Frankfurt am Main.
- Amtsblatt der Europäischen Union, (2007/C 306), *Vertrag von Lissabon zur Änderung des Vertrags über die Europäische Union und des Vertrags zur Gründung der Europäischen Gemeinschaft*, unterzeichnet in Lissabon am 13. Dezember 2007. <http://eur-lex.europa.eu/JOHtml.do?uri=OJ:C:2007:306:SOM:DE:HTML> Besucht am 1.11.2010.
- Barroso J. M. D., 2010, *State of the Union*. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=SPEECH/10/41> 1. Besucht am 1.11.2010.
- Gensicke T., 2010, *Wertorientierungen, Befinden und Problembewältigung*, [in:] Mathias Albert u.a., *16. Shell-Jugendstudie. Jugend 2010*, Frankfurt am Main. S. 187–242.
- Ingelhart R., 1977, *The silent Revolution: Changing Values and political Styles among Western Publics*, Princeton.
- Lessenich S., 2009, *Mobilität und Kontrolle. Zur Dialektik der Aktivgesellschaft*, [in:] Klaus Dörre, Stephan Lessenich, Hartmut Rosa (Hrsg), *Soziologie, Kapitalismus, Kritik. Eine Debatte*, S. 126–177.
- Leven I., Quenzel G., Hurrelmann K., 2010, *Familie, Schule, Freizeit: Kontinuitäten im Wandel*, [in:] Mathias Albert, Klaus Hurrelmann, Gudrun Quenzel, *16. Shell Jugendstudie. Jugend 2010*, Frankfurt am Main. S. 53–121.
- Schneekloth U., 2010, (142ff.), *Jugend und Politik. Aktuelle Entwicklungstrends und Perspektiven*, [in:] Mathias Albert, Klaus Hurrelmann, Gudrun Quenzel, *16. Shell Jugendstudie. Jugend 2010*, Frankfurt am Main. S. 129–164.